

**«6D090500 – Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызының «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми
РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ**

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылымды дамытудың басым бағыттарының бірі – «Елдің зияткерлік әлеуетін, адами капиталын және халықтың өмір сүру сапасын арттыру» бағыты аясындағы әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар саласындағы зерттеулерге толық сәйкес келеді. Зерттеу жұмысы халықтың қартаюы жағдайында қарт адамдардың қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін кеңейту, олардың әлеуметтік оқшаулануын төмендету және әлеуметтік инклюзиясын күшейту мәселелерін қарастыруға бағытталған. Қазіргі таңда демографиялық құрылымдағы өзгерістер, егде жастағы халық санының артуы және олардың өмір сапасын қамтамасыз ету мәселелері мемлекеттік әлеуметтік саясаттың маңызды бағыттарының біріне айналып отыр. Осыған байланысты диссертацияда көтерілген мәселелер әлеуметтік мемлекеттің дамуы, халықтың әл-ауқатын арттыру және адами капиталды қолдау міндеттерімен тығыз сабақтасады. Диссертация мазмұны Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексінде, «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Заңында, Қазақстан Республикасында қарт адамдардың өмір сапасын арттыруға бағытталған әлеуметтік саясаттың негізгі басымдықтарында, сондай-ақ Біріккен Ұлттар Ұйымының Тұрақты даму мақсаттары мен Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының белсенді қартаю тұжырымдамасында белгіленген міндеттермен үйлеседі. Автор зерттеу барысында қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының негізгі факторларын

			анықтап қана қоймай, оларды еңсеруге бағытталған әлеуметтік жұмыс технологияларын ұсынады. Бұл өз кезегінде әлеуметтік қорғау жүйесін жетілдіруге, белсенді ұзақ өмір сүруді қолдауға және қарт адамдардың қоғам өміріне толыққанды қатысуына жағдай жасауға бағытталған ғылыми ізденіс болып табылады. Осыны ескере отырып, диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына толық сәйкес келеді деп есептеймін.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды , ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған .	Диссертациялық жұмыс әлеуметтік жұмыс ғылымының өзекті бағыттарының бірі – қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесін зерттеуге арналған және ғылым үшін елеулі маңызға ие. Зерттеудің ғылыми маңыздылығы ең алдымен әлеуметтік эксклюзия феноменінің қарттық кезең контекстінде жүйелі түрде қарастырылуымен айқындалады. Автор қарт адамдардың қоғамнан шеттетілуін жекелеген әлеуметтік мәселелердің жиынтығы ретінде емес, өмірлік жол барысында қалыптасатын көпдеңгейлі және көпөлшемді әлеуметтік құбылыс ретінде негіздеген. Бұл қарттық мәселелерін зерттеудегі дәстүрлі көзқарастарды кеңейтіп, әлеуметтік жұмыс ғылымының теориялық аппаратының дамуына үлес қосады. Диссертацияның ғылыми құндылығы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын түсіндіруде әлеуметтік эксклюзия теориясы, белсенді қартаю тұжырымдамасы, өмірлік жол тұжырымдамасы, әлеуметтік капитал теориясы және қауымдастыққа негізделген тәсілдердің мүмкіндіктерін кешенді пайдаланумен де ерекшеленеді. Автор аталған теориялық бағыттарды өзара байланыстыра отырып, қазақстандық жағдайға бейімделген талдау үлгісін қалыптастырған. Зерттеудің ғылым үшін маңызын арттыратын тағы бір қыры – отандық әлеуметтік жұмыс ғылымында жеткілікті деңгейде зерттеле қоймаған

			әлеуметтік эксклюзия мәселесінің эмпирикалық тұрғыдан қарастырылуы. Жұмыста жүргізілген сандық және сапалық зерттеулер қарт адамдардың әлеуметтік жағдайына әсер ететін факторларды анықтауға, олардың әлеуметтік қатысу мүмкіндіктерін бағалауға және әлеуметтік инклюзияны қамтамасыз етудің ғылыми негіздерін нақтылауға мүмкіндік берген. Сондай-ақ диссертацияда ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері әлеуметтік жұмыс теориясы мен практикасының өзара байланысын күшейтетін ғылыми негізделген тұжырымдамалық шешімдер болып табылады. Бұл ұсыныстар әлеуметтік жұмыстың белсендіруші және ресурстық тәсілдерін дамытуға бағытталған жаңа ғылыми пайымдауларды қамтиды. Осыған байланысты диссертациялық жұмыс ғылымға елеулі үлес қосады, ал оның теориялық және қолданбалы маңыздылығы толық ашылған деп есептеймін
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі:	Диссертациялық жұмысты талдау нәтижелері оның автордың дербес ғылыми ізденісінің нәтижесі екенін көрсетеді. Жұмыста зерттеу мәселесінің теориялық негіздерін жүйелеу, ғылыми әдебиеттерге талдау жасау, зерттеу әдіснамасын таңдау, эмпирикалық деректерді жинақтау және оларды ғылыми тұрғыдан интерпретациялау үдерістерінің барлығы біртұтас авторлық ғылыми логикаға бағындырылған. Диссертацияда ұсынылған тұжырымдар мен қорытындылардың зерттеу мақсатына сәйкестігі, теориялық бөлім мен эмпирикалық нәтижелер арасындағы сабақтастық, сондай-ақ зерттеу барысында алынған деректердің жүйелі талдануы ізденушінің зерттеу тақырыбын терең меңгергендігін айғақтайды. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесін бірнеше қырынан қарастырып, әртүрлі дереккөздер мен зерттеу әдістерін үйлестіре отырып, өзіндік ғылыми ұстаным қалыптастырған.
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) төмен;	
		4) өзі жазбаған.	

			Зерттеу барысында пайдаланылған сауалнама материалдары, тереңдетілген сұхбаттар, өмірбаяндық кейстер және Eldergram жобасы аясында жинақталған эмпирикалық деректер автордың зерттеу жұмысының барлық кезеңдеріне тікелей қатысқанын көрсетеді. Диссертацияда ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» мен «Әлеуметтік ауыл» модельдері де жүргізілген зерттеудің нәтижелеріне негізделген авторлық әзірлемелер болып табылады. Осыған байланысты диссертациялық жұмыстың өзі жазылу деңгейі жоғары деп бағаланады.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі:	Диссертациялық жұмыстың өзектілігі ғылыми және практикалық тұрғыдан жеткілікті дәрежеде негізделген. Автор зерттеу тақырыбының маңыздылығын Қазақстандағы демографиялық өзгерістермен, халықтың қартаю үрдісінің күшеюімен және қарт адамдардың қоғам өміріне толыққанды қатысуына байланысты туындап отырған әлеуметтік мәселелермен байланыстыра отырып дәлелдейді. Жұмыста қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы қазіргі әлеуметтік жұмыс ғылымының өзекті мәселелерінің бірі ретінде қарастырылған. Әсіресе әлеуметтік теңсіздіктің жинақталуы, жалғыздықтың артуы, цифрлық технологияларға қолжетімділіктің шектеулілігі және әлеуметтік қызметтерді пайдалану мүмкіндіктеріндегі айырмашылықтар зерттеу тақырыбының қоғамдық маңызын арттыра түседі. Автор халықаралық ұйымдардың құжаттарын, мемлекеттік стратегиялық бағдарламаларды және қазіргі ғылыми зерттеулерді негізге ала отырып, қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз ету мәселесінің өзектілігін нақты дәлелдей алған. Диссертацияда анықталған ғылыми мәселе мен оны шешуге бағытталған зерттеу мақсаты арасында логикалық сәйкестік сақталған. Осыны ескере отырып диссертациялық зерттеудің өзектілігі толық негізделген деп есептеймін.
		1) негізделген;	
		2) ішінара негізделген;	
		3) негізделмеген.	

		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды:	Диссертациялық жұмыстың мазмұны зерттеу тақырыбын толық көлемде ашып көрсетеді және қойылған ғылыми мәселенің логикалық дамуын қамтамасыз етеді. Жұмыстың құрылымы зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне сәйкес қалыптастырылған, ал тараулардың мазмұны қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын түсіндіруден бастап, оны еңсеруге бағытталған практикалық шешімдерді ұсынуға дейінгі ғылыми ізденістің тұтас желісін құрайды. Бірінші бөлімде зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері қарастырылып, әлеуметтік эксклюзия ұғымының мәні мен қарт адамдарға қатысты ерекшеліктері сараланған. Екінші бөлімде зерттеу нысанының нақты көріністері мен факторлары эмпирикалық деректер негізінде талданған. Үшінші бөлімде зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын күшейтуге бағытталған белсендендіруші технологиялар мен авторлық модельдер ұсынылған. Диссертацияның әрбір бөлімі зерттеу тақырыбының жекелеген аспектілерін ашуға бағытталған және олардың арасында мазмұндық сабақтастық сақталған. Диссертация мазмұны зерттеу тақырыбын толық айқындайды деп есептеймін.
		1) айқындайды;	
		2) ішінара айқындайды;	
		3) айқындамайды.	
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:	Диссертациялық зерттеудің мақсаты мен одан туындайтын міндеттер зерттеу тақырыбының мазмұнымен толық үйлеседі. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасу ерекшеліктерін анықтау және оны еңсеруге бағытталған белсендендіруші технологияларды ғылыми тұрғыдан негіздеу мақсатын нақты айқындаған. Зерттеу міндеттері тақырыптың негізгі құрамдас бөліктерін камтиды және теориялық, әдіснамалық әрі эмпирикалық деңгейлерде бірізді жүзеге асырылған. Атап айтқанда, жұмыста әлеуметтік эксклюзияның теориялық негіздерін талдау, қарт адамдардың әлеуметтік жағдайына әсер ететін факторларды анықтау, олардың әлеуметтік қатысу
		1) сәйкес келеді;	
		2) ішінара сәйкес келеді;	
		3) сәйкес келмейді.	

			тәжірибелерін зерттеу және әлеуметтік инклюзияны қамтамасыз етуге бағытталған практикалық модельдерді әзірлеу міндеттері өзара сабақтастықта орындалған. Диссертацияның мазмұнын талдау зерттеу барысында қойылған міндеттердің толық жүзеге асырылғанын және олардың зерттеу мақсатына қол жеткізуге бағытталғанын көрсетеді. Алынған нәтижелер мен ұсынылған қорытындылар диссертация тақырыбының мазмұнына, мақсаты мен міндеттеріне толық сәйкес келеді. Осыған байланысты зерттеудің мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына толық сәйкес келеді деп есептеймін.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:	Диссертациялық жұмыстың құрылымында ішкі логикалық тұтастық сақталған және зерттеудің барлық бөлімдері ортақ ғылыми мақсатқа бағындырылған. Жұмыстың теориялық, эмпирикалық және қолданбалы бөлімдері бір-бірін толықтырып, зерттеу мәселесін кезең-кезеңімен ашуға мүмкіндік береді. Диссертацияның алғашқы бөлімінде қалыптастырылған теориялық-әдіснамалық негіздер кейінгі тарауларда жүргізілген эмпирикалық зерттеулер үшін тұғыр қызметін атқарады. Өз кезегінде эмпирикалық зерттеу нәтижелері қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын еңсеруге бағытталған авторлық ұсыныстар мен технологияларды әзірлеуге негіз болған. Зерттеудің негізгі қағидалары, қорытындылары мен ұсыныстары диссертацияның барлық тарауларында бірізді дамытылып, өзара мазмұндық сабақтастықта берілген. Қойылған ғылыми мәселе, зерттеу мақсаты, міндеттері, пайдаланылған әдістер және алынған нәтижелер арасында сәйкестік сақталған. Әр бөлім алдыңғы тарауда алынған ғылыми тұжырымдарды жалғастырып, зерттеудің жалпы логикасын қамтамасыз етеді. Диссертацияның барлық бөлімдері мен қорғауға ұсынылған негізгі ережелері толық байланысқан деп бағалаймын.
		1) толық байланысқан;	
		2) ішінара байланысқан;	
		3) байланыс жоқ.	

		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:	Диссертацияда ұсынылған ғылыми тұжырымдар мен практикалық шешімдер кең көлемдегі теориялық және эмпирикалық материалдарды талдау негізінде қалыптастырылған. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесін зерттеу барысында отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне жүйелі шолу жасап, әртүрлі теориялық тәсілдердің артықшылықтары мен шектеулерін салыстырмалы тұрғыдан қарастырған. Зерттеуде әлеуметтік эксклюзия теориясы, белсенді қартаю тұжырымдамасы, өмірлік жол теориясы, кумулятивті теңсіздік теориясы және әлеуметтік жұмыс тәжірибесінде қолданылатын заманауи модельдерге сыни талдау жүргізілген. Автор тек ғылыми көзқарастарды сипаттап қана қоймай, олардың қазақстандық әлеуметтік орта жағдайында қолданылу мүмкіндіктеріне өзіндік баға берген. Ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері халықаралық тәжірибелерді, әлеуметтік жұмыс технологияларын және эмпирикалық зерттеу нәтижелерін салыстыру негізінде әзірленген. Автор жаңа шешімдердің қажеттілігін анықталған мәселелермен байланыстыра отырып негіздейді және олардың қолданыстағы тәжірибеден ерекшеліктерін көрсетеді. Диссертацияда автор ұсынған жаңа шешімдер бұрыннан белгілі ғылыми тұжырымдармен салыстырылып бағаланған және жұмыста сыни талдау бар деп есептеймін.
		1) сыни талдау бар;	
		2) талдау ішінара жүргізілген;	
		3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;	
		4) талдау жоқ.	
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	Диссертациялық зерттеуде алынған ғылыми нәтижелер мен қорғауға ұсынылған негізгі ережелер ішінара жаңа сипатқа ие және әлеуметтік жұмыс ғылымындағы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын зерттеу бағытын дамытуға үлес қосады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын әлеуметтік, институционалдық, цифрлық және қауымдастықтық өлшемдердің өзара байланысы негізінде кешенді талдаумен ерекшеленеді.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			Автор әлеуметтік эксклюзияны тек әлеуметтік қорғау мәселесі ретінде қарастырмай, оны өмірлік жол барысында қалыптасатын көпөлшемді әлеуметтік құбылыс ретінде негіздеген. Диссертацияда жүргізілген эмпирикалық зерттеулер нәтижесінде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының негізгі факторлары анықталып, олардың әлеуметтік қатысу мүмкіндіктеріне әсер ететін жағдайлар жүйеленген. Институционалданған қарт адамдардың өмірлік тәжірибелері мен белсенді қартаю үлгілері талданып, олардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуге ықпал ететін ресурстар айқындалған. Зерттеудің маңызды нәтижелерінің бірі – қазақстандық жағдайға бейімделген «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдерінің ұсынылуы. Аталған модельдер қарт адамдардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға, әлеуметтік байланыстарын кеңейтуге және қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін күшейтуге бағытталған авторлық тұжырымдамалық шешімдер болып табылады. Осыны ескере отырып диссертацияда ұсынылған ғылыми нәтижелер мен қорғауға шығарылған негізгі ережелер ішінара жаңа (25–75% жаңа) деп бағаланады.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызының диссертациясының қорытындылары мен нәтижелері ғылыми тұрғыдан жаңа және Қазақстанның әлеуметтік жұмыс саласы үшін маңызды болып табылады. Автор тек теориялық талдаумен шектелмей, отандық контекстке негізделген жаңа модельдер мен эмпирикалық дәлелдер ұсынады. Диссертациялық жұмыста ұсынылған қорытындылар зерттеу барысында алынған теориялық және эмпирикалық нәтижелерге негізделген және қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесін түсіндіруге қатысты ғылыми білімді толықтырады. Автор жүргізген зерттеулер нәтижесінде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасуына әсер
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			ететін әлеуметтік, институционалдық, цифрлық және тұлғааралық факторлардың өзара байланысы анықталған. Зерттеу қорытындылары қарт адамдардың қоғамнан шеттетілуі тек материалдық жағдаймен ғана емес, әлеуметтік қатысу мүмкіндіктерімен, әлеуметтік қолдау жүйелерімен және қауымдастықтық ресурстармен де байланысты екенін көрсетеді. Диссертацияда қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуде әлеуметтік белсенділік, әлеуметтік капитал, цифрлық сауаттылық және ұрпақаралық өзара әрекеттестік маңызды рөл атқаратыны негізделген. Сонымен қатар жүргізілген эмпирикалық зерттеулер қарт адамдардың әлеуметтік жағдайын бағалауда кешенді тәсілдерді қолданудың қажеттілігін дәлелдейді. Зерттеудің маңызды нәтижелерінің бірі – қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын төмендетуге бағытталған белсендендіруші технологиялардың мазмұнын нақтылау және оларды әлеуметтік жұмыс практикасына енгізудің бағыттарын ұсыну болып табылады. Осы негізде әзірленген авторлық модельдер зерттеу қорытындыларының практикалық маңызын күшейтеді. Сондай-ақ диссертация қорытындыларының бір бөлігі әлеуметтік эксклюзия мен белсенді қартаю жөніндегі қалыптасқан ғылыми тұжырымдамаларға сүйенетіндіктен, оларды толықтай жаңа деп бағалау орынды емес. Сондықтан диссертацияның негізгі қорытындылары ішінара жаңа (25–75% жаңа) деп есептеймін.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?	Диссертациялық жұмыста ұсынылған технологиялық және ұйымдастырушылық шешімдер ғылыми тұрғыдан негізделген және әлеуметтік жұмыс практикасы үшін жаңа қолданбалы мәнге ие. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын төмендетуге бағытталған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдерін ұсынған. Аталған модельдер әлеуметтік қолдау көрсету тетіктерін ғана емес, қарт адамдардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға,
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін кеңейтуге және олардың әлеуметтік ресурстарын дамытуға бағытталған кешенді жүйе ретінде қарастырылған. Ұсынылған шешімдердің ерекшелігі олардың әлеуметтік жұмыс, қауымдастықтық даму, цифрлық инклюзия және белсенді қартаю қағидаттарын өзара ықпалдастыруында болып табылады. Автор модельдердің құрылымдық элементтерін, қызмет ету бағыттарын, іске асыру кезеңдерін және күтілетін нәтижелерін жүйелі түрде негіздеген. Диссертацияда ұсынылған технологиялар зерттеу барысында алынған эмпирикалық нәтижелерге, халықаралық тәжірибелерді талдауға және әлеуметтік жұмыс теориясының заманауи қағидаттарына сүйене отырып әзірленген. Бұл олардың ғылыми негізділігін және практикалық қолдану әлеуетін көрсетеді. Осыған байланысты диссертацияда ұсынылған технологиялық және басқарушылық шешімдер толығымен жаңа және жеткілікті дәрежеде негізделген деп бағалаймын.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Диссертациялық жұмыста жасалған негізгі қорытындылар зерттеудің теориялық және эмпирикалық базасына сүйене отырып қалыптастырылған және жеткілікті деңгейде ғылыми негізделген. Автор зерттеу мәселесін қарастыру барысында отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерді, халықаралық ұйымдардың есептері мен нормативтік құжаттарды кеңінен пайдаланып, зерттеудің теориялық негізін қалыптастырған. Қорытындылардың негізділігі қолданылған әдіснамалық тәсілдердің зерттеу мақсатына сәйкестігімен және эмпирикалық деректердің жеткілікті көлемімен расталады. Зерттеу барысында сандық сауалнама нәтижелері, тереңдетілген және өмірбаяндық сұхбаттар, институционалдық тәжірибелерді талдау, сондай-ақ Eldergram жобасы аясында жинақталған материалдар пайдаланылған. Өртүрлі дереккөздер мен зерттеу әдістерін үйлестіре қолдану зерттеу нәтижелерінің сенімділігін

			арттырған. Диссертацияда ұсынылған тұжырымдар мен қорытындылар нақты зерттеу нәтижелерінен туындайды және теориялық пайымдаулармен өзара байланыста қарастырылған. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының ерекшеліктерін анықтап қана қоймай, оның қалыптасу себептерін, салдарын және оны еңсерудің ықтимал тетіктерін ғылыми тұрғыдан негіздей алған. Сонымен қатар зерттеу нәтижесінде ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері жүргізілген эмпирикалық зерттеулердің қорытындыларына сүйене отырып әзірленген және зерттеуде анықталған қажеттіліктер мен мәселелердің логикалық жалғасы ретінде ұсынылған. Осыған байланысты диссертациядағы барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген деп есептеймін.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес.	Қорғауға ұсынылған негізгі ережелер диссертациялық зерттеудің теориялық және эмпирикалық нәтижелері арқылы жеткілікті деңгейде негізделген. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының ерекшеліктерін сандық және сапалық зерттеу әдістерін пайдалана отырып талдаған, ал алынған нәтижелер қорғауға шығарылған тұжырымдардың сенімділігін растауға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында анықталған заңдылықтар мен байланыстар нақты эмпирикалық материалдар негізінде дәлелденген. Қорғауға ұсынылған ережелер жалпыға белгілі немесе ғылыми дәлелдеуді қажет етпейтін тұжырымдар қатарына жатпайды. Олар қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасу механизмдерін, әлеуметтік инклюзияны қамтамасыз ету факторларын және әлеуметтік жұмыс технологияларының әлеуетін зерттеу нәтижесінде алынған ғылыми қорытындылар болып табылады.

			Сондықтан аталған ережелер тривиалды емес және ғылыми қызығушылық тудырады.
		7.3 Жаңа ма?	Диссертацияда ұсынылған негізгі ережелердің ғылыми жаңалығы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын қазақстандық жағдай аясында кешенді қарастыруымен, әлеуметтік инклюзияны қамтамасыз етуге ықпал ететін факторларды анықтауымен және авторлық белсендендіруші технологияларды ұсынуымен байланысты. Зерттеу нәтижелері әлеуметтік жұмыс ғылымындағы қолданыстағы білім қорын толықтырады.
		1) ия;	
		2) жоқ;	
		3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес.	
		7.4 Қолдану деңгейі:	Зерттеу нәтижелерін әлеуметтік жұмыс саласында, қарт адамдарға арналған әлеуметтік қызмет көрсету ұйымдарында, мемлекеттік әлеуметтік саясатты жетілдіру үдерісінде, үкіметтік емес ұйымдардың қызметінде, сондай-ақ жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларында қолдануға болады. Ұсынылған модельдер мен ұсынымдардың практикалық әлеуеті кең ауқымды қамтиды.
		1) тар;	
		2) орташа;	
		3) кең	
		4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.	Диссертацияның негізгі ғылыми нәтижелері мен қорғауға ұсынылған ережелер ізденушінің зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми еңбектерінде көрініс тапқан және ғылыми қауымдастық талқылауынан өткен. Жарияланған мақалалардың мазмұны диссертациялық зерттеудің негізгі бағыттарымен және алынған нәтижелерімен сәйкес келеді.
		7.5 Мақалада дәлелденген бе?	
		1) ия;	
		2) жоқ	
		3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	
8.	Дәйектілік қағидаты.	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:	Диссертациялық зерттеуде қолданылған әдіснамалық тәсілдер зерттеу мақсаты мен міндеттеріне сәйкес таңдалған. Автор қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесінің күрделі әрі көпқырлы сипатын ескере отырып, аралас зерттеу әдістерін пайдаланған. Жұмыста теориялық талдау мен эмпирикалық зерттеу өзара толықтырылып, зерттеу логикасы
	Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	1) ия;	
		2) жоқ.	

			жүйелі түрде негізделген. Әдіснамалық бөлімде пайдаланылған тәсілдер мен зерттеу процедуралары жеткілікті деңгейде сипатталған.
	8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:		Зерттеу барысында сандық және сапалық деректерді жинау мен талдаудың заманауи тәсілдері қолданылған. Алынған ақпараттарды өңдеу, жүйелеу және интерпретациялау ғылыми зерттеулерде кеңінен пайдаланылатын бағдарламалық құралдар мен аналитикалық әдістер негізінде жүзеге асырылған. Бұл зерттеу нәтижелерінің дәлдігі мен сенімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берген.
	1) ия;		
	2) жоқ.		
	8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):		Диссертацияда ұсынылған теориялық қорытындылар мен авторлық модельдер эмпирикалық зерттеу нәтижелерімен расталған. Жүргізілген сауалнамалар, тереңдетілген сұхбаттар және өмірбаяндық кейс пен медиа кейс талдау нәтижелері теориялық пайымдаулардың тәжірибелік негізін қалыптастырады. Ұсынылған модельдер зерттеу барысында анықталған қажеттіліктер мен мәселелерге сүйене отырып әзірленген.
	1) ия;		
	2) жоқ.		
	8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.		Диссертацияда келтірілген негізгі ғылыми тұжырымдар халықаралық және отандық ғылыми әдебиеттерге, ресми статистикалық деректерге, халықаралық ұйымдардың баяндамаларына және нормативтік құжаттарға жасалған сілтемелермен негізделген. Пайдаланылған дереккөздер зерттеу тақырыбына сәйкес келеді және автордың ғылыми тұжырымдарын дәлелдеуге жеткілікті негіз береді.
	8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті /жеткіліксіз.		Пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен оған жасалған шолу зерттеу тақырыбын жан-жақты ашу үшін толықтай жеткілікті және ғылыми тұрғыдан жоғары деңгейде орындалған деп

			бағалауға болады. Әдебиеттер тізімі кемінде 192 дереккөзді қамтиды. Олардың ішінде халықаралық беделді басылымдар (Scopus, Web of Science), отандық ғылыми журналдар, ҚР заңнамалық актілері мен БҰҰ, ДДСҰ сияқты халықаралық ұйымдардың стратегиялық құжаттары мен есептері бар. Диссертацияда пайдаланылған әдебиеттер тізімі зерттеу тақырыбының теориялық және әдіснамалық негіздерін ашуға жеткілікті деңгейде қалыптастырылған. Әдеби шолуда әлеуметтік эксклюзия, белсенді қартаю, әлеуметтік инклюзия, әлеуметтік жұмыс технологиялары және геронтология мәселелері бойынша отандық және шетелдік ғылыми еңбектер кеңінен қамтылған. Бұл зерттеу мәселесін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік берген.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	Диссертациялық жұмыстың теориялық маңызы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы мәселесін әлеуметтік жұмыс ғылымының заманауи тұжырымдамалары негізінде кешенді зерттеуімен айқындалады. Автор әлеуметтік эксклюзияның құрылымын, оның қалыптасу факторларын және әлеуметтік инклюзияны қамтамасыз ету тетіктерін ғылыми тұрғыдан жүйелеп, әлеуметтік жұмыс саласындағы теориялық білім қорын толықтырған. Зерттеу нәтижелері қарт адамдардың әлеуметтік жағдайын түсіндіруге арналған ғылыми көзқарастарды кеңейтуге, әлеуметтік жұмыс, геронтология және әлеуметтік саясат салаларындағы кейінгі зерттеулерге теориялық негіз қалыптастыруға мүмкіндік береді. Диссертациялық жұмысының теориялық маңызы қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын түсіндірудің ғылыми негіздерін тереңдетумен және бұл құбылысты жаңа аналитикалық тұрғыдан қайта пайымдаумен айқындалады Жұмыстың теориялық маңызы - қарт адамдарды әлеуметтік қорғаудың патерналистік модельдерінен бас тартып, оларды әлеуметтік қатысу мен мүмкіндіктер тұрғысынан қайта
		1) бар;	
		2) жоқ.	

			пайымдайтын жаңа парадигманы қалыптастыруында, осыған байланысты диссертацияның теориялық маңызы бар деп есептеймін.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	Диссертация нәтижелерінің практикалық құндылығы жоғары деңгейде деп бағаланады. Зерттеу барысында анықталған қорытындылар қарт адамдарға қатысты әлеуметтік саясатты жетілдіруде, әлеуметтік қызмет көрсету жүйесінің тиімділігін арттыруда және белсенді ұзақ өмір сүру бағдарламаларын әзірлеуде пайдаланылуы мүмкін. Автор ұсынған ұсыныстар әлеуметтік қорғау ұйымдарының, арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету мекемелерінің, үкіметтік емес ұйымдардың және жергілікті атқарушы органдардың қызметінде қолдануға бейімделген. Сонымен қатар зерттеу нәтижелерін әлеуметтік жұмыс мамандарын даярлау үдерісінде және ғылыми-зерттеу жұмыстарында пайдалану мүмкіндігі бар.
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	Диссертацияда ұсынылған практикалық ұсыныстар ғылыми зерттеу нәтижелеріне негізделген және әлеуметтік жұмыс практикасын жетілдіруге бағытталған авторлық шешімдер болып табылады. Зерттеу барысында әзірленген «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын қамтамасыз етуге арналған кешенді ұйымдастырушылық тетіктерді қамтиды. Ұсынылған модельдердің ерекшелігі әлеуметтік қолдау көрсету қызметтерін белсенді қатысу, әлеуметтік капиталды дамыту, цифрлық инклюзия және қауымдастықтық ресурстарды жұмылдыру қағидаттарымен ұштастыруында. Бұл ұсыныстар қазақстандық әлеуметтік жұмыс тәжірибесінде қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын еңсеруге бағытталған жаңа практикалық шешімдер ретінде қарастырылуы мүмкін. Осыған байланысты диссертацияда берілген практикалық ұсыныстар толығымен жаңа деп бағаланады.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
10.		Академиялық жазу сапасы:	

	Жазу және ресімдеу сапасы	1) жоғары;	Диссертациялық жұмыс ғылыми зерттеулерге қойылатын талаптарға сәйкес рәсімделген және академиялық жазу мәдениетінің талаптарын сақтай отырып орындалған. Жұмыстың құрылымы жүйелі, зерттеу логикасы бірізді және мазмұндық тұрғыдан өзара байланысқан бөлімдерден тұрады. Автор ғылыми терминологияны орынды қолдана отырып, зерттеу мәселесін теориялық және эмпирикалық деңгейде дәйекті түрде баяндаған. Диссертация мәтінінде ғылыми стиль сақталған, негізгі ұғымдар мен тұжырымдар нақты берілген, ал зерттеу нәтижелері жүйелі түрде ұсынылған. Жұмыста пайдаланылған әдебиеттерге сілтеме жасау, ғылыми дереккөздерді рәсімдеу және зерттеу нәтижелерін интерпретациялау академиялық адалдық қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылған. Кестелер, суреттер және косымшалар зерттеу мазмұнын толықтырып, алынған нәтижелерді түсіндіруге қызмет етеді. Диссертацияның жекелеген бөлімдерінде редакциялық сипаттағы аздаған түзетулер енгізуге болатын тұстар кездескенімен, олар жұмыстың жалпы ғылыми деңгейіне әсер етпейді. Жалпы алғанда, диссертацияның академиялық жазылу және рәсімделу сапасы жоғары деңгейде орындалған деп есептеймін.
		2) орташа;	
		3) орташадан төмен;	
		4) төмен.	
11.	Диссертацияға ескертулер		Диссертациялық жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығы жоғары болғанымен, зерттеу барысында назар аударуға болатын жекелеген мәселелер де бар. Біріншіден, диссертацияда қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының факторлары жан-жақты талданғанымен, гендерлік айырмашылықтардың ықпалына қатысты салыстырмалы талдау кеңірек берілсе, зерттеу нәтижелерінің түсіндірмелік әлеуеті арта түсер еді. Екіншіден, зерттеуде әлеуметтік эксклюзияны еңсерудің белсендендіруші технологиялары ұсынылған. Дегенмен ұсынылған модельдерді іске асыру барысында қажетті

			қаржылық, кадрлық және институционалдық ресурстардың ықтимал тәуекелдерін жеке қарастыру жұмыстың қолданбалы құндылығын күшейтер еді. Үшіншіден, диссертацияда қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясына ықпал ететін факторлар анықталғанымен, ауылдық және қалалық ортадағы әлеуметтік эксклюзия ерекшеліктерін салыстырмалы түрде тереңірек талдау қосымша ғылыми нәтижелер алуға мүмкіндік берер еді. Жұмыстың мақсатында Шымкент қаласы мен Түркістан облысы нақтыланғанымен, кейбір міндеттерде (мысалы, 6 және 7-міндеттер) жалпы қазақстандық контекст пен өңірлік ерекшеліктердің арасалмағын нақтырақ ажырату жұмыстың фокусын күшейте түсер еді. Болжамдарда қарт адамдардың субъектілік әлеуеті (agency) мен құрылымдық шектеулердің өзара байланысы аталғанымен, осы екі фактордың қайсысы (64 бет) Шымкент өңірі үшін шешуші екеніне қатысты қосымша сараланған болжам ұсынуға болар еді. Ауылдық және қалалық ортадағы әлеуметтік эксклюзия факторларын (мысалы, ауылдағы «ауылдастық» ресурсын пайдалану мен қаладағы цифрлық инклюзия мүмкіндіктерін) салыстыра отырып, әр ортаға арналған жекелеген «белсендіру траекторияларын» ұсыну орынды болар еді Аталған ескертулер мен ұсыныстар жұмыстың ғылыми құндылығын төмендетпейді, керісінше оның нәтижелерін болашақ зерттеулер мен практикалық қолданыста күшейтуге бағытталған ұсынымдық сипатқа ие.
--	--	--	--

12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)		Докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми еңбектері диссертациялық зерттеудің негізгі мазмұны мен ғылыми нәтижелерін жеткілікті деңгейде қамтиды және олардың ғылыми деңгейі жоғары деп бағаланады. Жарияланған мақалаларда қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясы, әлеуметтік инклюзияны қамтамасыз ету мәселелері, белсенді қартаю тұжырымдамасы, әлеуметтік қатысу, әлеуметтік капитал және әлеуметтік жұмыс технологиялары сияқты зерттеудің негізгі бағыттары көрініс тапқан. Ғылыми жарияланымдардың мазмұны диссертацияның мақсаты мен міндеттеріне сәйкес келеді және зерттеу барысында алынған нәтижелердің кезең-кезеңімен апробациядан өткендігін көрсетеді. Докторанттың еңбектерінде зерттеу мәселесінің теориялық негіздерімен қатар эмпирикалық зерттеулер нәтижелері де көрініс тапқан. Бұл жарияланымдардың тек теориялық сипатта ғана емес, нақты ғылыми деректерге сүйене отырып дайындалғанын дәлелдейді. Сонымен бірге мақалаларда автордың зерттеу мәселесіне қатысты өзіндік ғылыми ұстанымы мен көзқарасы байқалады. Зерттеу нәтижелерінің халықаралық және республикалық ғылыми басылымдарда жариялануы олардың ғылыми қауымдастық тарапынан бағалануына және сараптамадан өтуіне мүмкіндік берген. Жарияланған еңбектердің мазмұны диссертацияда ұсынылған негізгі ғылыми қағидалар мен қорытындылардың негізділігін растайды. Осыған байланысты докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми еңбектерінің ғылыми деңгейі жоғары деп есептеймін.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)		Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызының «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы әлеуметтік жұмыс ғылымының өзекті мәселелерінің біріне арналған, теориялық

			және қолданбалы маңызы жоғары аяқталған ғылыми зерттеу болып табылады. Диссертацияда қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасу ерекшеліктері кешенді түрде қарастырылып, оның негізгі факторлары мен көрініс беру деңгейлері анықталған. Автор зерттеу барысында алынған нәтижелерді ғылыми тұрғыдан жүйелеп, қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын күшейтуге бағытталған тұжырымдамалық және практикалық шешімдер ұсынған. Ұсынылған ғылыми қағидалар мен қорытындылар жеткілікті деңгейде негізделген, ал зерттеу нәтижелері әлеуметтік жұмыс теориясы мен практикасын дамытуға белгілі бір үлес қосады. Диссертациялық зерттеу қойылған мақсат пен міндеттерге толық қол жеткізген. Жұмыстың ғылыми жаңалығы, теориялық маңыздылығы, практикалық құндылығы және алынған нәтижелердің негізділігі диссертацияға қойылатын талаптарға сәйкес келеді. Автор ұсынған ғылыми нәтижелер мен практикалық ұсыныстар әлеуметтік саясатты жетілдіруде, қарт адамдармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыс жүйесін дамытуда және әлеуметтік қызмет көрсету ұйымдарының тәжірибесінде қолдануға лайық. Жоғарыда баяндалғандарды қорытындылай келе, Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызының «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым және жоғары білім саласында сапаны қамтамасыз ету комитетінің философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылатын диссертацияларға қойылатын талаптарына толық сәйкес келеді деп есептеймін. Осыған байланысты Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызына «6D090500 – Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша
--	--	--	---

		философия докторы (PhD) дәрежесін беру туралы оң шешім қабылдауға болады деп санаймын.
--	--	--

Зерттеу жұмысының мазмұнын, ғылыми жаңалығы мен теориялық негіздерін, практикалық маңыздылығын, алынған нәтижелердің сенімділігі мен негізділігін, сондай-ақ докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми еңбектерін талдау негізінде келесідей қорытынды жасауға болады. Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызының «Қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясын жеңудегі белсендендіруші технологиялар (Шымкент қаласы мысалында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы әлеуметтік жұмыс ғылымының өзекті мәселелерінің біріне арналған, ғылыми жаңалығы бар, теориялық және практикалық маңызы жоғары аяқталған ғылыми зерттеу болып табылады.

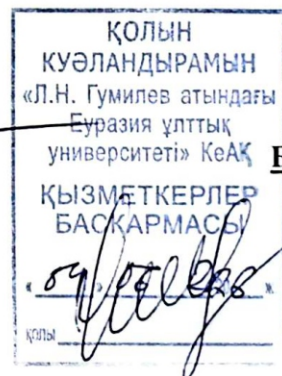
Диссертацияда қарт адамдардың әлеуметтік эксклюзиясының қалыптасу ерекшеліктері кешенді түрде зерттеліп, оның негізгі факторлары мен көріністері айқындалған. Автор жүргізген теориялық және эмпирикалық зерттеулер нәтижесінде қарт адамдардың әлеуметтік инклюзиясын арттыруға бағытталған ғылыми негізделген қорытындылар жасалып, әлеуметтік жұмыс практикасына енгізуге болатын нақты ұсыныстар берілген. Зерттеу барысында ұсынылған «Әлеуметтік ресурс орталығы» және «Әлеуметтік ауыл» модельдері қарт адамдардың әлеуметтік белсенділігін қолдауға және олардың қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған авторлық шешімдер ретінде ғылыми және қолданбалы қызығушылық тудырады. Жұмыста ішкі біртұтастық сақталған, зерттеу мақсаты мен міндеттері толық орындалған, ал қорғауға ұсынылған ғылыми қағидалар жеткілікті дәрежеде дәлелденген. Диссертацияның мазмұны, ғылыми нәтижелері және қорытындылары философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін қойылатын талаптарға сәйкес келеді.

Осыған байланысты Жақыпбек Айгерим Айдарбекқызына «6D090500 – Әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін беруге болады деп есептеймін.

Ресми рецензент:

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
әлеуметтану кафедрасының
доценті, оқытушы-зерттеуші
философия докторы (PhD)

 (қолы)

Байгабылов Нурлан Оралбаевич
 (Аты-жөні)